

اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی
استان خراسان رضوی

مبانی دوخت‌های سنتی ایران

(پایه تا پیشرفته)

کتابچه چهارم

بهار ۹۹

مبانی دواخت‌های سنتی ایران

دواخت‌های شگفته

دواخت‌های ساده

دواخت‌های ترکیبی

دواخت‌های حلقومی

بخش نخست از دواخت‌های پایه

* دواخت‌های ترکیبی که در این دفتر به آن می‌پردازیم

کاربردهای فراوانی در سوزن‌دوزی روزمره دارد.

به‌علاوه در لباس‌های سنتی، از انواع این نوع دواخت

بسیار استفاده می‌شود.

✓ دوخت‌های ترکیبی

دفتر یکم

۱. ترکیبی ساده

۲. ترکیبی شاخک حلزونی

۳. دوخت پَر مستقیم

۴. دوخت پَر مسقیم فشرده

۵. دوخت پَر یک‌تایی

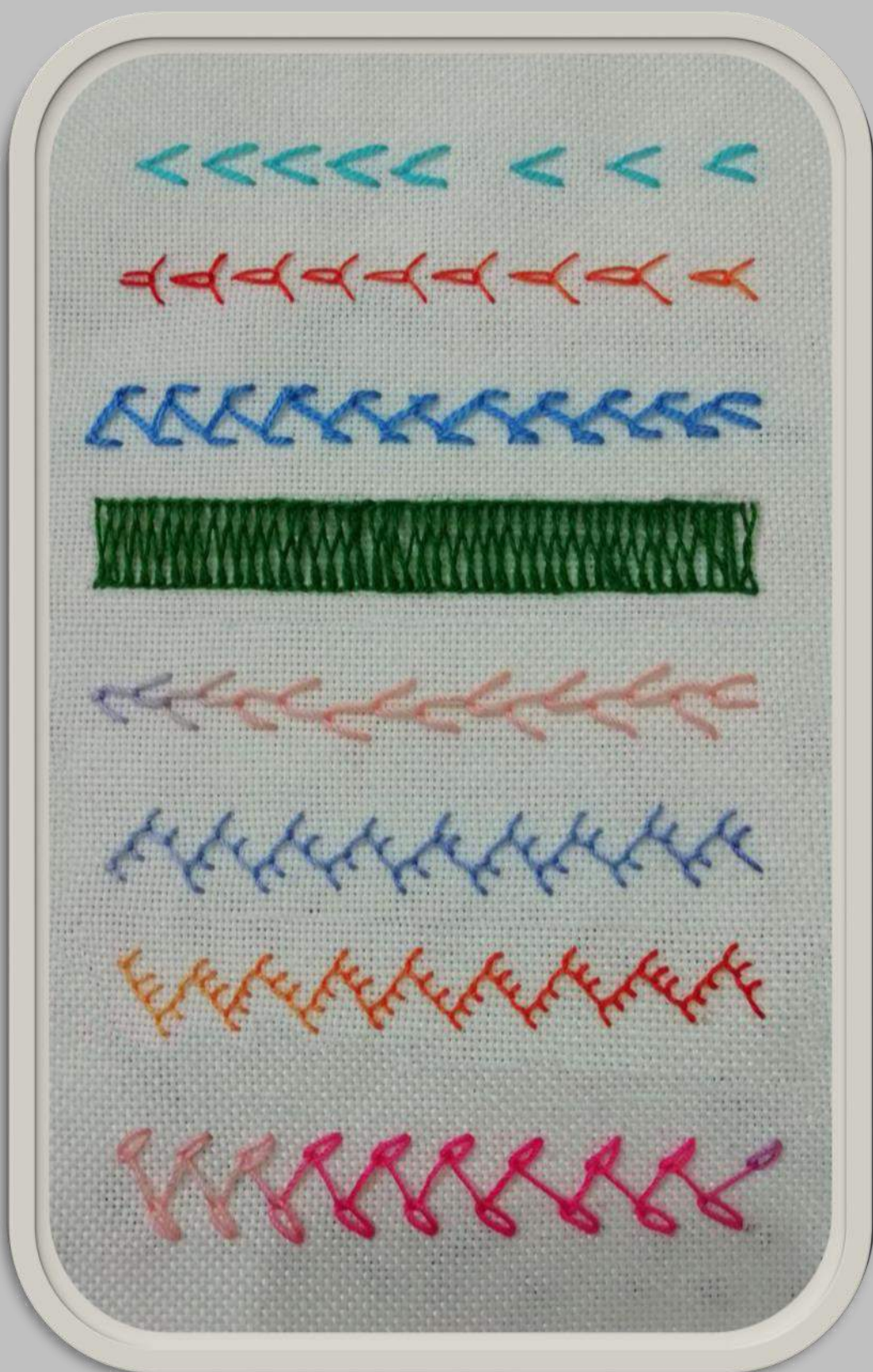
۶. دوخت پَر دو‌تایی

۷. دوخت پَر سه‌تایی

۸. دوخت جوانه

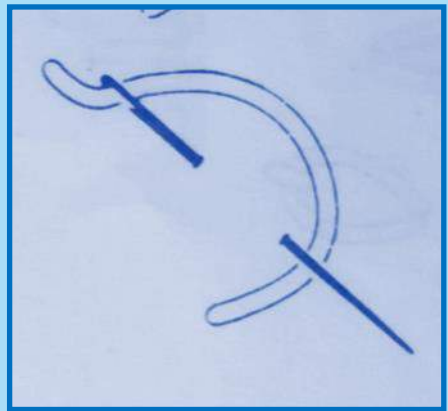
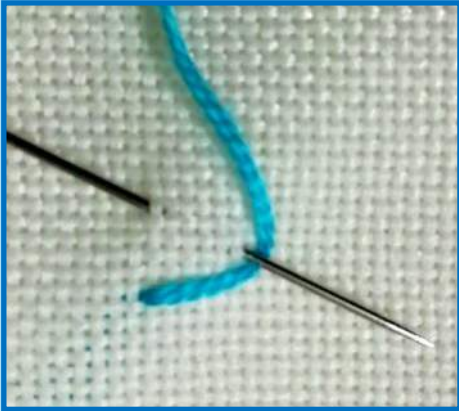
☑ دوخت‌های ترکیبی

دفتر یکم

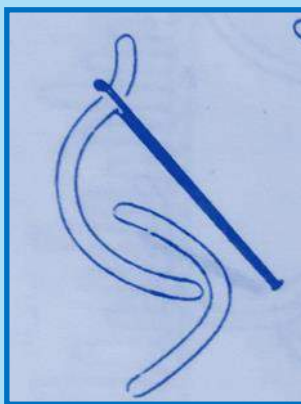
از دوختهای ترکیبی:

۱- ترکیبی ساده

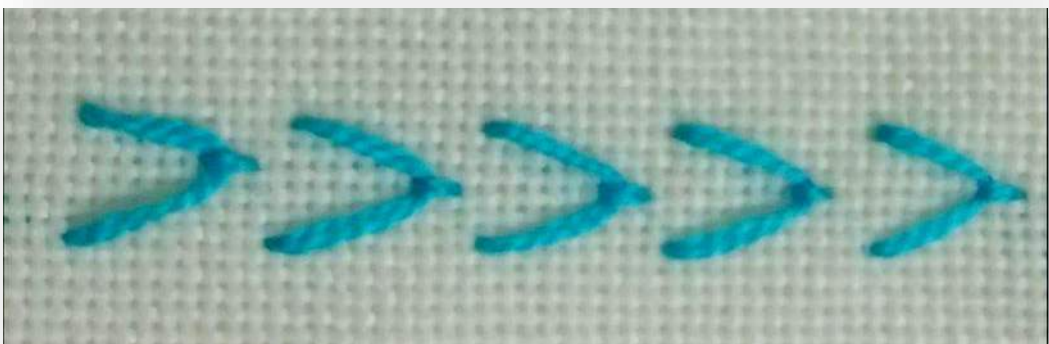
این دوخت بر روی سه خط فرضی اجرا می‌شود. ابتدا سوزن و نخ را از نقطه شروع و خط پایین خارج می‌کنیم. در ادامه مطابق شکل سوزن را درست از بالای محل شروع و بروری خط بالا وارد پارچه کرده و از روی خط وسط مجدد خارج می‌کنیم (البته با کمی فاصله و انحراف به سمت راست) و ادامه نخ را زیر سوزن حلقه می‌کنیم.

نکته: خط‌کشی بر روی پارچه برای تعیین محل خطوط فرضی، جنبه آموزشی دارد. اما هنگام دوخت اصلی می‌توان یک تار از زمینه پارچه را با سوزن جدا کرد و بیرون کشید و هنگام کشیدن باید دقت شود (تار پارچه) تا انتهای پارچه کشیده نشود و حتما در ابتدا و انتهای محل دوخت برش داده شود.

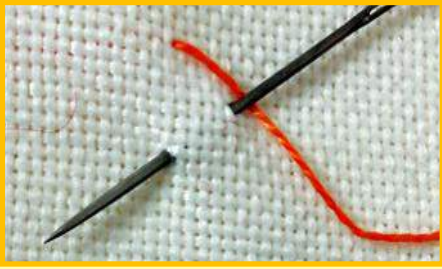
در ادامه باید بست کوچکی در قسمت خمیدگی این دوخت بزنیم. پس سوزن را دقیقا مقابل محل خروج نخ - بر روی خط وسط - و بیرون قوس نخ به داخل پارچه فرومی‌بریم.

نکته: فاصله شاخک‌ها و باز بودن دهانه دلخواه است؛ جهت آن نیز می‌تواند متفاوت بوده و به طرف هر چهار جهت اصلی باشد.

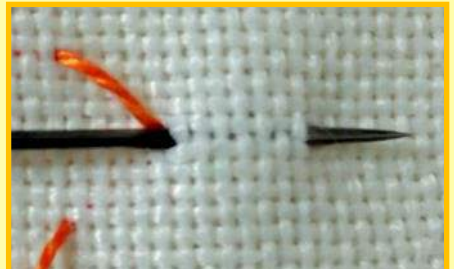

از دوختهای ترکیبی:

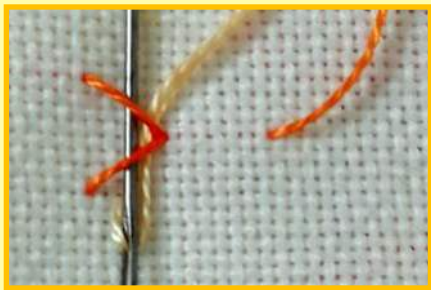
۲- ترکیبی شاخک حلزونی

۱- برای این دوخت نیز سه خط فرضی در نظر می‌گیریم. برای شروع سوزن و نخ را از روی خط بالایی خارج، سپس بر روی خط وسط وارد پارچه می‌کنیم، و مجدد از روی خط پایین سوزن را درست زیر نقطه شروع بیرون می‌آوریم.

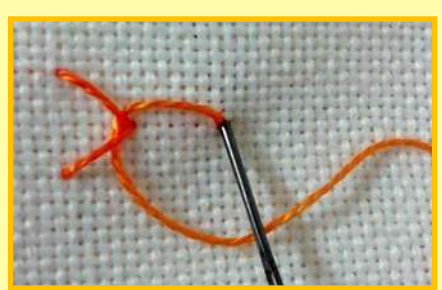

۲- اکنون سوزن را بر روی خط فرضی وسط دقیقاً در کنار کوکِ مورب بالا وارد پارچه می‌کنیم و سپس با فاصله کمی در سمت راست همین نقطه بیرون می‌آوریم.

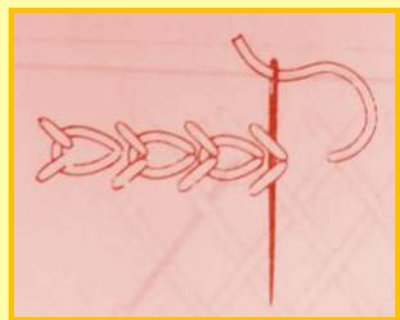
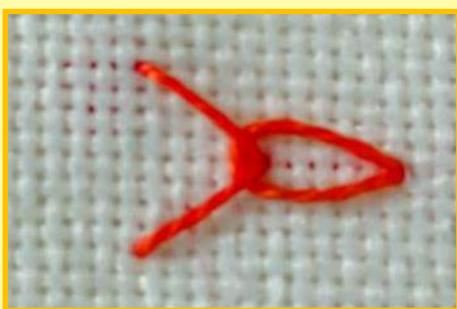

۳- برای ادامه مانند آنچه در عکس می‌بینید سوزن را از زیر هر دو کوکِ مورب عبور می‌دهیم تا حلقه‌ای ایجاد شود.

نکته: برای عبور نخ از زیر کوک‌ها از انتهای سوزن استفاده می‌کنیم تا از فرو رفتن نوک تیز سوزن در لیاف و ایجاد مزاحمت جلوگیری شود.

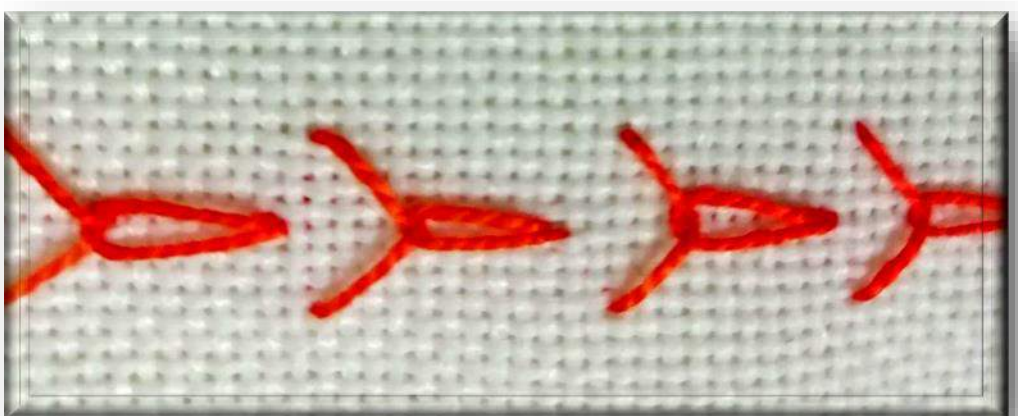

۴- و برای کامل شدن حلقه و ایجاد تک زنجیره و تثبیت آن، سوزن و نخ را از کنار محلی که آخرین بار خارج شده وارد پارچه می‌کنیم.

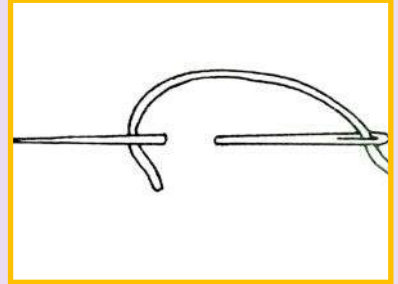
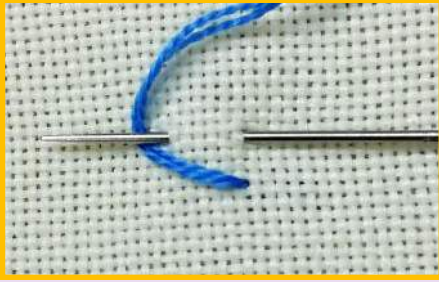
۵- با همین روند دوخت برای تکرارهای بعدی به جلو پیش می‌رویم. (تکرار مراحل ۱ تا ۴)

نکته: فاصله شاخک‌ها و باز بودن دهانه دلخواه است. جهت دوخت نیز می‌تواند به طرف هر چهار جهت اصلی باشد.

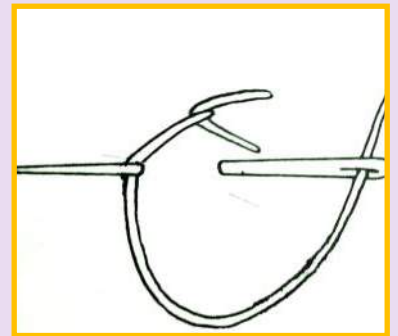

از دوختهای ترکیبی:

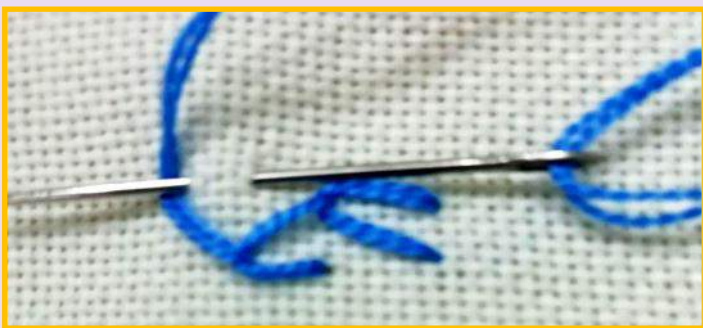
۳- دوخت پَر مستقیم

۱- این دوخت بر روی دو خط فرضی اجرا می‌شود. ابتدا سوزن و نخ را از نقطه شروع و خط پایین خارج می‌کنیم. در ادامه مطابق شکل یک کوک بر روی خط بالایی می‌زنیم و ادامه نخ را زیر سوزن حلقه می‌کنیم.

۲- برای ادامه یک کوک بر روی خط پایین و جلوتر از کوک قبلی می‌زنیم و نخ را هم زیر سوزن حلقه می‌کنیم.

۳- اینک یک کوک به روش مرحله ۲ بر روی خط فرضی پایین می‌زنیم. برای ادامه از این پس به صورت یک‌در میان کوکی بر روی خط پایین و سپس خط بالا زده و هر بار ادامه نخ را نیز زیر سوزن حلقه کرده و نگه می‌داریم.

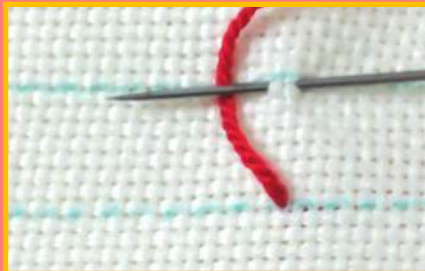

از دوختهای ترکیبی:

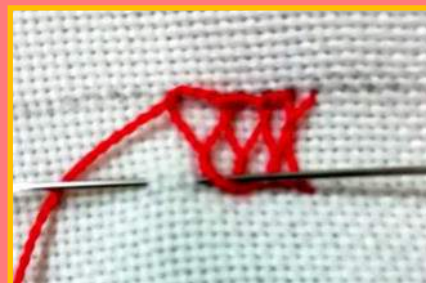
۴- دوخت پَر مستقیم فشرده

۲- برای زدن کوک دوم، سوزن را دقیقاً در کنار و قبل از نقطه شروع وارد پارچه کرده و کوک ریزی می‌زنیم و ادامه نخ بایستی زیر نوک سوزن قرار بگیرد.

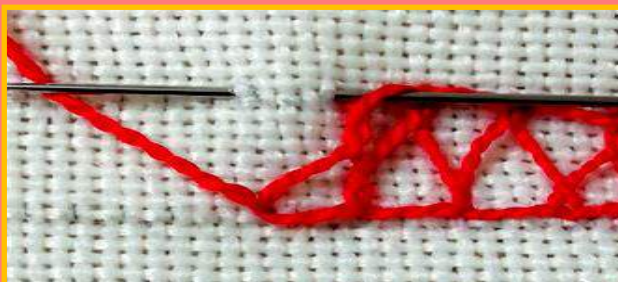
۱- با خارج کردن سوزن و نخ از پارچه شروع می‌کنیم. سپس یک کوک بر روی خط فرضی بالا می‌زنیم و ادامه نخ را زیر سوزن حلقه می‌کنیم.

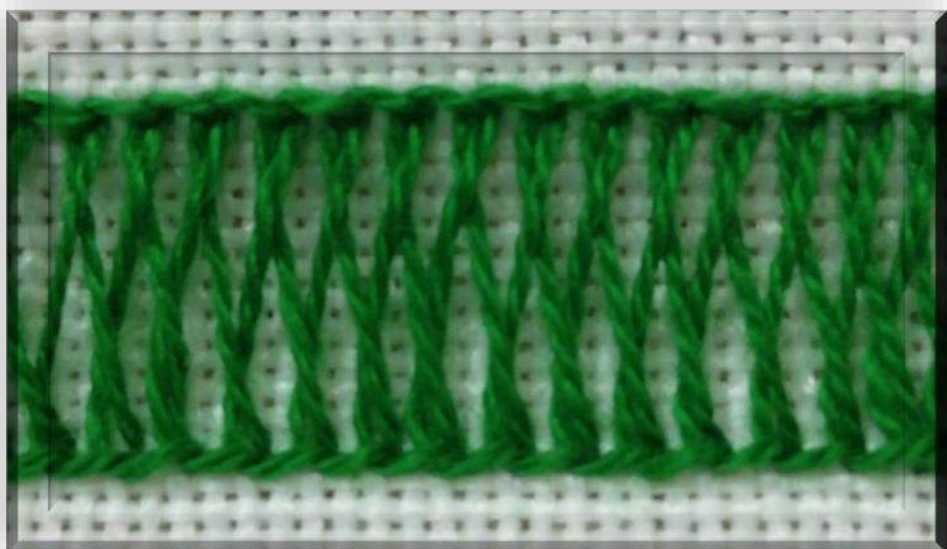
۴- کوک بعدی را بر روی خط پایین می‌زنیم. مطابق آنچه در عکس می‌بینید و مشابه آن در مرحله ۳ انجام شد هر کوک از میان کوک قبلی شروع می‌شود.

۳- در خط بالا سوزن و نخ را در کنار و قبل از محل خروج کوک قبلی وارد پارچه کرده و با فاصله کمی بیرون می‌آوریم. نخ را هم زیر نوک سوزن حلقه می‌کنیم.

۵- همانگونه که در عکس مشاهده می‌نمایید در این نوع دوخت حلقه‌هایی به صورت هفت و هشت پدید می‌آید و فشردگی آنها بستگی به عرض کوک‌هایی دارد که در داخل هم زده می‌شود.

نمونه‌هایی از کاربرد انواع دوخت ترکیبی

در لباسهای سنتی مناطق ایران

دوخت ترکیبی پر فشرده (بسته)،

از دوخت‌های مهم در گردی دوزی‌های شمال خراسان و دوخت ترکمن می‌باشد.

دوخت پر بسته متراکم

روی کیسه بول قدیمی

دوخت پر بسته با نقش گل اشرفی

روی پتاهه شمال خراسان (مج بیج بای)

دوخت پر بسته متراکم

بر روی کلاه

دوخت بومی پر بسته

بر روی کلاه

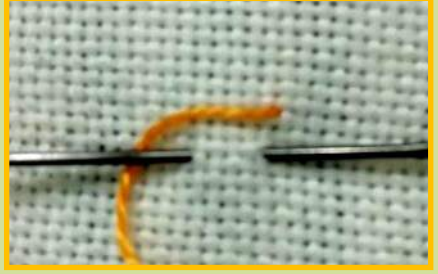
از دوختهای ترکیبی:

۵- دوخت پَر یک تایی

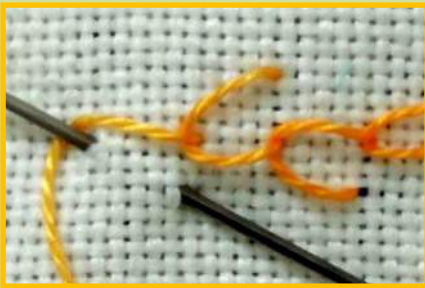
این دوخت همانند دوخت زنجیره باز است با این تفاوت که دو طرفه است.
«زنجیره باز» در دفتر دوم توضیح داده شد.

۲- اکنون یک زنجیره باز دیگر در پایین خط فرضی دوخت می‌زنیم.

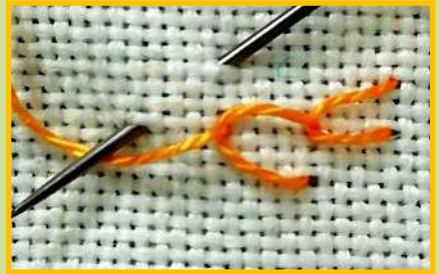

۱- برای شروع یک زنجیره باز بالای خط فرضی مرکزی می‌زنیم.

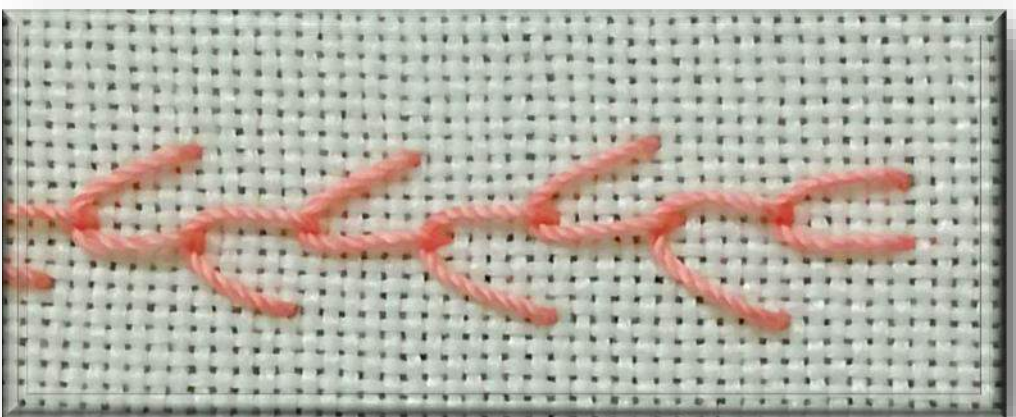
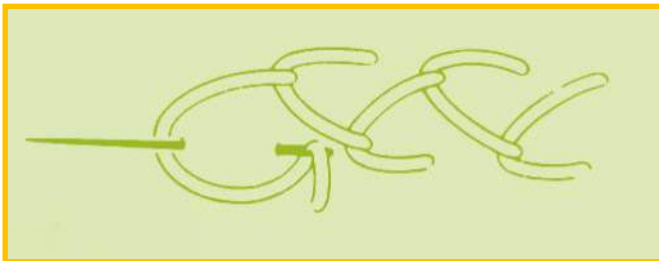

۳- مانند آنچه در عکس می‌بینید مراحل قبل را تکرار می‌کنیم.

نکته: باز و بسته بودن و طول زنجیره‌ها بستگی به نیاز و سلیقه می‌تواند متفاوت باشد.

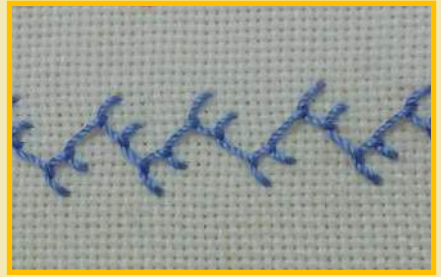

۴- از این پس هر بار کوکی مورب در بالا و بار دیگر در پایین خط فرضی وسط می‌زنیم و همیشه نخ را زیر سوزن حلقه می‌کنیم.

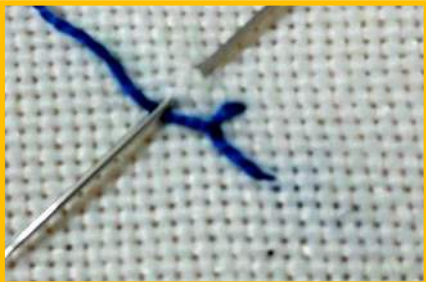

از دوختهای ترکیبی:

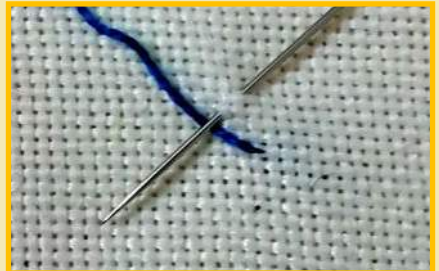
۶- دوخت پَر دوتایی (صفحه اول)

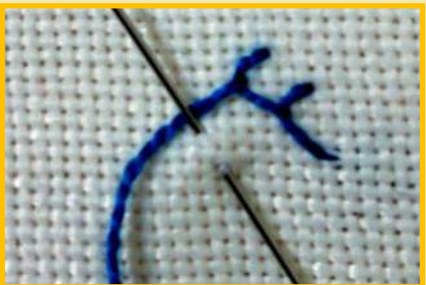
این نوع دوخت شبیه دوخت ترکیبی پر یک تایی است، با این تفاوت که دو زنجیره در دو طرف خط فرضی مرکزی زده می شود در حالی که در نوع یک تایی یک زنجیره در دو طرف زده می شود.

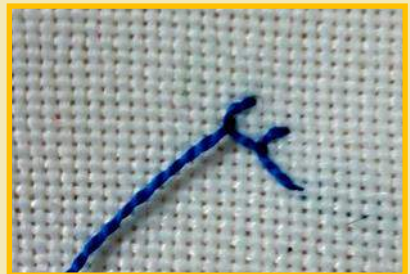
۲- برای ادامه دوباره کوکی موازی قبلی می زنیم همچنان که در عکس مشاهده می کنید همیشه نخ باید زیر سوزن حلقه شود تا دندانهای تشکیل شود.

۱- سوزن و نخ را از نقطه شروع خارج می کنیم. سپس یک کوک مورب در بالای این محل می زنیم و ادامه نخ را هم زیر نوک سوزن قرار می دهیم.

۴- سپس مطابق عکس یک کوک می زنیم. و نخ را زیر نوک سوزن حلقه می کنیم. با این ترتیب دندانهای عمود بر جهت دندانهای قبلی دوخته خواهد شد.

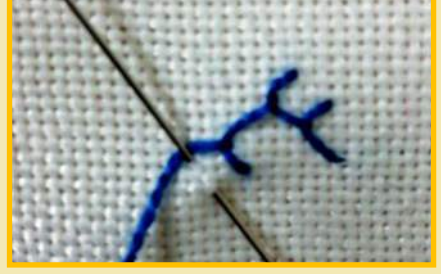
۳- برای ادامه بعد از دوخت دندانها، نخ را به صورت عمود با دندانهای قبلی قرار می دهیم مانند آنچه در عکس می بینید تا جهت دوخت مشخص شود.

از دوختهای حلقوی:

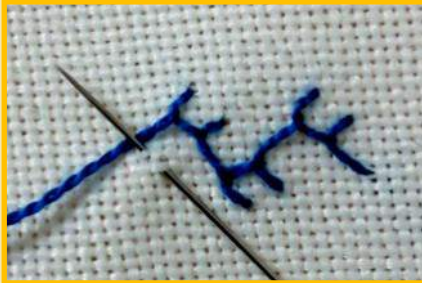
۶- دوخت پَر دوتایی (صفحه دوم)

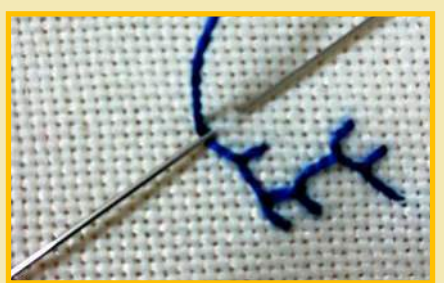
۶- مجدد بار دیگر نخ را عمود بر آخرین دندان‌هایی که زده شده قرار می‌دهیم تا جهت دوخت مشخص شود.

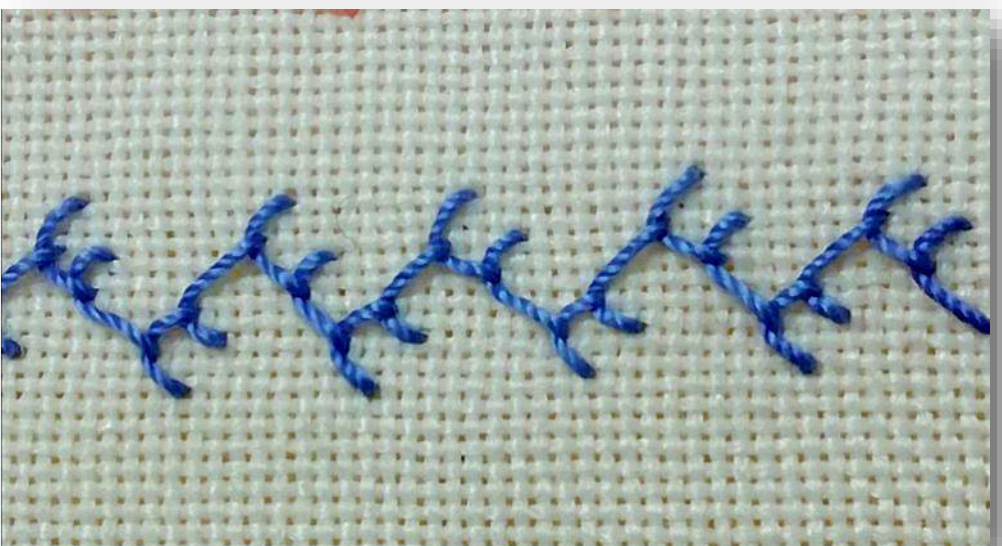
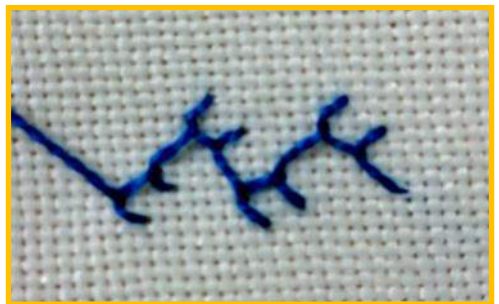
۵- کوک بعدی را در همین راستا و موازی کوک قبلی می‌زنیم.

۸- برای ادامه دوباره، همان روش‌هایی که در مراحل قبل انجام داده شد را تکرار می‌نماییم.

۷- دو کوک در جهت نخ که در مرحله شش دیدید می‌زنیم، بنابراین دو دندان موازی و هم جهت دو دندان اول زده می‌شود.

از دوختهای ترکیبی:

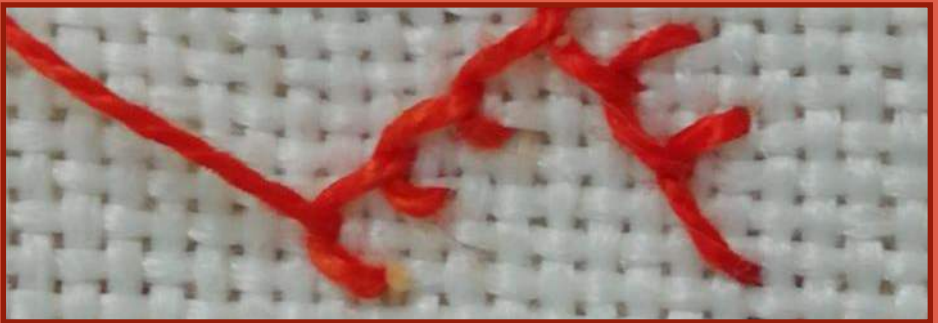
۷- دوخت پر سه تایی

این نوع دوخت بسیار شبیه دوخت ترکیبی پر دوتایی است، با این تفاوت که سه زنجیره در دو طرف خط فرضی زده می شود.

۱- سوزن و نخ را از نقطه شروع خارج می کنیم. سپس یک کوک مورب در بالای این محل می زنیم و ادامه نخ را هم زیر نوک سوزن قرار می دهیم. کوک بعدی را موازی آن به همین روش می دوزیم.

۲- سه دندان بعدی را به همان روش مرحله یک و عمود بر کوک های قبلی می دوزیم.

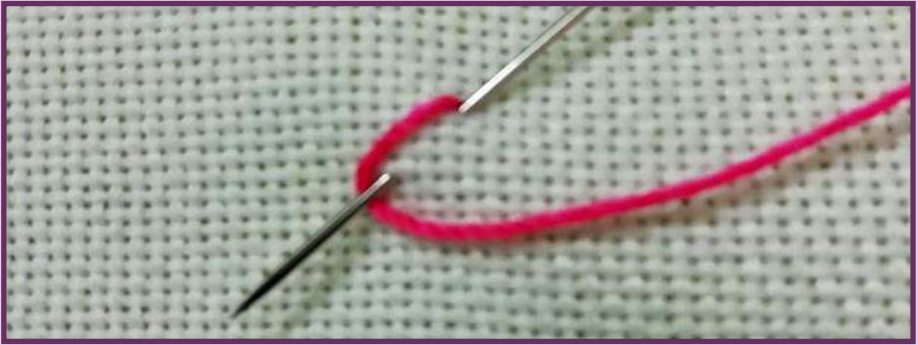
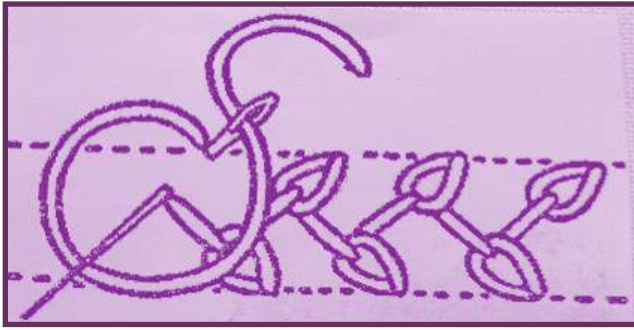

همانطور که در عکس می بینید دندانه ها طوری دوخته می شوند که در نهایت ترکیبی هفت و هشت مانند را ایجاد می نمایند.

از دوختهای ترکیبی:

۸- دوخت جوانه

در ابتدا یک زنجیره ساده به صورت اریب می‌زنیم.

در ادامه یک شلال ساده به صورت اریب و در راستای زنجیره‌ای که آن هم به صورت اریب است می‌زنیم.

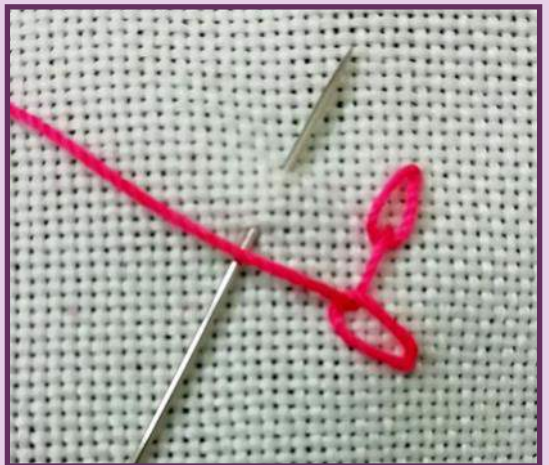

سپس یک کوکِ تکی می‌زنیم به صورتی که زاویه‌ای ۹۰ درجه با شلال و زنجیره قبلی داشته باشد.

اکنون یک تک زنجیره زده سپس در راستای همین زنجیره یک شلال ساده می‌زنیم. برای ادامه کوکی موازی زنجیره قبل می‌زنیم.

مراحل پیشین را تا انتها ادامه می‌دهیم.

نمونه‌هایی از کاربرد انواع دوخت ترکیبی

در لباس‌های سنتی مناطق ایران

این چند عکس نمونه‌ای است از اجرای «انواع دوخت پَر» که لباس‌های بومی و محلی منطقه گناباد و حومه را تزیین کرده است.

دوخت جوانه در یک کلاه قدیمی شمال خراسان

نمونه‌هایی از کاربرد انواع دوخت ترکیبی

در لباس‌های سنتی مناطق ایران

اگرین آثار خراسان و ترکمن تشابه نقش و دوخت هست، به این دلیل است که در شمال خراسان، ترکمن‌ها ساکن هستند و همچنین عشایر خراسان در ییلاق - قشلاق با ترکمن‌ها همزیستی داشته‌اند.

کلاه خراسان

کلاه ترکمن

کیسه پول ترکمن

کیسه پول خراسان

